

Kapitel 1. Inledning

Svenska skidförbundet har bl a som mål att skapa förutsättningar för att så många som möjligt ska kunna åka skidor, att främja starka och livskraftiga skidföreningar och att lotsa fler skidåkare till nationell och internationell elitklass. Att det finns moderna och snösäkra skidanläggningar i hela Sverige är själva basen för att lyckas nå dessa mål. Utan moderna och snösäkra anläggningar blir det väldigt lite skidåkning! Svenska skidförbundets arbete med anläggningar går ut på att stimulera en modernisering av befintliga, och etablering av nya, skidanläggningar för lek, motion, träning/föreningsverksamhet och tävling ute i distrikten. I bilaga 1 finns en mer utförlig presentation av Svenska skidförbundets mål kopplade till anläggningar.

Syftet med handboken

På senare år har behovet av support och vägledning i anläggningsfrågor ökat i takt med att verksamheten och driften av skidanläggningar, snöproduktion och spårpreparering har blivit mer avancerad jämfört med förr i tiden. Behovet av konstsnöspår har ökat, liksom behovet av asfaltbanor för rullskidåkning och skidlekplatser som främst vänder sig till barn och ungdomar. Samtidigt ökar allmänhetens intresse av att åka längdskidor. Idag uppskattar Svenska skidförbundet att ungefär 70 procent av skidåkarna på konstsnöspåren inte är anslutna till en skidförening. På natursnöspår är andelen icke-anslutna brukare ännu högre.

Det sker en ständig utveckling av längdskidåkningen, både som tävlingsidrott och som motionsaktivitet. De senaste årtiondena har skidsporten genomgått stora förändringar vad gäller nya stilarter (fristil), tävlingsformer, skidutrustning och inte minst genom att skidåkning har blivit en mycket populär motionsform för allmänheten. Snöfattiga och varmare vintrar har ökat behovet av konstsnöanläggningar och mer snösäkra anläggningar. Det varmare klimatet påverkar hur vi planerar, utvecklar och utformar våra anläggningar för framtiden.

Många befintliga skidanläggningar (men inte alla) är byggda på 1970-talet och utformade för tävlingsidrott med stark kupering och utslagsgivande banor. Hur utformar man attraktiva anläggningar för nybörjare och motionärer men som även är funktionella och lämpliga för föreningsdriven och tävlingsinriktad skidverksamhet? Skidspår dras ofta på motionsspår främst utformade för promenad och löpning, vilket ofta innebär tvära svängar, smala slingor med träd som stoppar snön från att nå marken och både branta uppförs- som nedförsbackar.

Målet med denna skrift är därför att ge information, stöd och vägledning i hur man planerar och utformar moderna rullskid- och skidanläggningar. Ambitionen är att presentera den gedigna kunskap och erfarenhet som finns runtom i landet när det gäller planering och utformning av anläggningar, konstsnöspår, snöproduktion, spårpreparering samt presentera

det forsknings- och utvecklingsarbete som pågår på området. Skriften tar även upp övergripande relevanta aspekter för planeringen av en skidanläggning, t ex samhällsplanering, tillgänglighet, skyltning, information och utbud.

Skriften syftar till att förbättra kunskapen om hur man utformar funktionella, tillgängliga och snösäkra skidanläggningar hos aktörer som ofta påverkar planeringen och utformningen av anläggningar och skidspår, t ex kommunala tjänstemän och beslutsfattare, idrottsföreningar, entreprenörer och markägare.

Nya krav på anläggningarna

Aldrig tidigare har anläggningarnas betydelse för svensk längdskidåkning varit större än vad de är idag:

- Klimatförändringarna driver fram satsningar på konstsnöspår/konstsnöanläggningar för att skidsporten ska överleva och förlänga säsongen;
- Rullskidåkningen ökar stort i Sverige, samtidigt som en majoritet av befolkningen bor i miljöer med massbilism och höga hastigheter på motorfordon, vilket ökar efterfrågan på bilfria asfaltsbanor och trygga träningsmiljöer;
- Fler och fler människor provar på längdåkning och fler grupper i samhället hittar till skidsporten, vilket ställer krav på högre kapacitet vid befintliga anläggningar och på hållbara skidspår preparerade med pistmaskin;
- Modern skidutrustning och skidåkning ställer krav på välpreparerade spår och att det även finns möjligheter att åka fristil;
- Skidtävlingarna har utvecklats, bl a med införandet av sprint och fler masstartslopp, vilket kräver ökad bredd på slingor och mer publikvänliga banor.

De senaste 30 årens osäkra skidvintrar har helt klart satt anläggningarna i fokus. Allt fler aktörer måste nu skapa anläggningar som kan motverka den negativa effekten av ett förändrat klimat och varmare vintrar. Våra anläggningar är själva basen och en förutsättning för en stark och populär skidsport, för livskraftiga föreningar och för ökad fysisk aktivitet i samhället. En skidanläggning är idag en upplevelseanläggning som vänder sig till alla människor i samhället och åtminstone större anläggningar har potential att främja turism.

Det är många föreningar och distrikt som arbetar med att skapa just de förutsättningar som behövs för att svensk längdskidåkning ska stå sig stark även i framtiden – oavsett om det rör sig om barn- och ungdomsverksamhet, motions- och friskvårdsverksamhet eller tävlings- och elitverksamhet.

Trots anläggningarnas stora betydelse för skidsporten har många befintliga anläggningar en låg standard och står dåligt rustade för framtiden. Mycket av den ”kommunala kunskapen”

om, och prioriteringen av, skidanläggningar och preparering av skidspår verkar ha försvunnit på det snöfattiga 1990-talet – speciellt i Götaland och södra Svealand.

Forskning från SMHI (www.smhi.se) visar att antalet dagar med snötäcke i Götaland och Svealand har minskat med 40 % respektive 20 % de senaste 40 åren. Utvecklingen mot varmare vintrar och färre antal snö dagar har dessutom accelererat de senaste 15 åren. Milda och snöfattiga vintrar är dock inte längre endast ett problem för södra och mellersta Sverige. De senaste åren har detta "sydsverige problem" spridits åtskilliga mil norrut. Även anläggningar i norra Sverige och i fjällen investerar nu i konstsnö för att få igång anläggningen tidigare på hösten och förlänga säsongen in på våren. Söder om Dalälven investerar anläggningar, föreningar och kommuner i moderna konstsnöanläggningar för att överhuvudtaget kunna erbjuda möjligheter till skidåkning. Vi kommer förmodligen att få uppleva kalla vintrar med mycket natursnö även i framtiden, men de kommer att inträffa allt mer sällan och perioder med kyla och snö kommer att avbrytas av fler perioder med varma vindar och regn.

Fördelar med en bra, modern och snösäker skidanläggning:

- Motions- och skidspår är en av de viktigaste anläggningstyperna i samhället för att främja fysisk aktivitet i befolkningen
- Bidrar till att bevara tätortsnära grönytor och områden med höga natur- och kulturvärden
- Bidrar till en god boendemiljö och ett rikt fritidsutbud
- Underlättar naturkontakt och motion under en tid på året då forskning visar att många människor har begränsad naturkontakt och är mer stillasittande jämfört med på vår, sommar och höst
- Fler barn och ungdomar väljer skidsport eller får lära sig att åka skidor
- Bidrar till att "rädda" och stärka skidkulturen
- Stärker det lokala och regionala föreningslivet
- Främjar talangutveckling och att fler får chansen att lyckas på tävlings- och elitnivå
- Fler elitaktiva får bättre förutsättningar att träna på hemmaplan
- Skidspår är en del av den demokratiska och offentliga ytan i samhället: öppen för alla; dygnet runt: hög kapacitet och besökare på olika nivåer kan använda spåret samtidigt (allt från elitåkare till nybörjare kan normalt använda samma spår samtidigt)

Vad innebär goda förutsättningar till skidåkning?

Goda förutsättningar till längdskidåkning innebär mer än ”tillräckligt med snö och tillgång till skidspår under vintern”. Det handlar mycket om att anläggningar behöver erbjuda en attraktiv helhetsupplevelse som tilltalar så många som möjligt.

Goda förutsättningar till längdskidåkning innebär att ha tillgång till anläggningar som erbjuder skidåkning under olika omständigheter, t. ex vid snöfattiga eller varma vintrar, och för olika gruppers behov, t. ex för barn och ungdomar, vuxnas motion och rekreation, föreningsverksamhet och tävling/elit. Det kan handla om att erbjuda ytor för barnskidspår, skidlekplatser och slingor för både fristil och klassisk åkning. Det handlar också om att det bör finnas anläggningar med utmanande terräng och breda slingor för att kunna arrangera moderna tävlingar. Inte alla anläggningar har förutsättningar att tillgodose alla ovanstående behov, men de flesta anläggningarna i Sverige torde ha förutsättningar att förbättras för att passa fler grupper av skidåkare och andra besökare.

Variationen på spår är viktig för att locka många olika grupper att prova på skidåkning. Variation kan handla om att anlägga det lätta och breda spåret för att underlätta skidåkning för allmänheten, det lekfulla spåret för de yngsta utövarna, det kuperade spåret med fristilsbädd för träning och tävling, det långa enkelspåret ut i terrängen för maximal naturupplevelse och för att få glida fram i lugn takt, o.s.v. Det handlar också om att erbjuda fotgängare ett promenadspår vintertid (”vinterpromenaden”) för att motverka att folk går i skidspåren. Bra preparerade skidspår är givetvis viktigt för alla skidåkare, men kanske särskilt viktigt för att barn, nybörjare och åkare med lite sämre balans ska uppskatta besöket.

(Bild på skidanläggning)

Skidåkningens anläggningstyper

Det finns en lång rad olika anläggningstyper inom rullskid- och längdskidåkingen, både officiella och inofficiella.

Figur. Olika anläggningstyper för längskidåkning och rullskidåkning.

Alla spår- och anläggningstyper är av stor vikt för längskidåkning som idrott, motionsform och friluftaktivitet. Nedanstående översiktliga beskrivning går från den enklaste och billigaste formen av skidspår (egentillverkade skidspår) till den tekniskt mest komplicerade anläggningen (inomhusanläggningar, t ex skidtunnlar).

Egentillverkade spår och golfbanespår

Egentillverkade spår kan förvisso inte klassas som etablerade anläggningar. Egentillverkade spår är dock viktiga komplement till mer officiella skidanläggningar. Egentillverkade spår och golfbanespår är viktiga för att befolkningen ska ha nära till enkla och platta skidspår – spår som ofta är lätta att nå från omkringliggande bostadsområden - utan bil. Dessa anläggningar kännetecknas av inga eller låga kostnader för preparering av skidspår, bristande utbud och service på platsen och låg teknisk komplexitet vad gäller preparering av spår (allt från ingen preparering till preparering med skoter; dock finns det golfbanespår som prepareras med pistmaskin och har konstsnösystem).

Skidlekplatser

Konceptet 'Skidlekplatser' är ett relativt nytt officiellt fenomen, även om inslag av skidlek givetvis har förekommit även tidigare vid svenska skidanläggningar. En skidlekplats eller ett skidleksområde vänder sig framförallt till barn och ungdomar och platsen kan bestå av gupp,

banor, nedförs- och uppförsbackar i närmiljö och som stimulerar lek, balans och träning på skidor. Numera finns det specialdesignad utrustning att köpa till skidlekplatser. En skidlekplats kan exempelvis anläggas vid en skidanläggning, i ett bostadsområde eller vid en skola. På senare år har behovet av skidlekplatser börjat uppmärksammas i planeringen och av föreningar.

Se vidare kapitel 3 om utformning av anläggningar för barn och ungdomar.

Motions- och friluftsanläggningar

Flertalet av svenska skidspår är belägna vid officiella motions- eller friluftsanläggningar. Skidanläggningar vid idrottsplatser skiljer sig ofta en del från skidspår vid friluftsanläggningar – åtminstone i större städer. Skidanläggningar vid idrottsplatser är ofta belägna i direkt närhet till bebyggelse och bostadsområden och har god tillgång till kollektivtrafik, medan skidspår vid friluftsgårdar ofta är separerade från övrig bebyggelse och har ofta sämre tillgång till kollektivtrafik (Faskunger, 2013). Skidspår vid dessa anläggningar prepareras vanligen med skoter eller fyrhjuling, men användandet av pistmaskin ökar. En stor majoritet av dessa anläggningar förlitar sig på natursnö. Ofta är det kommunen eller den ideella föreningen som ansvarar för drift och skötsel, men det finns även exempel på privata drifts-entreprenörer inklusive att kommun och förening har bildat ett gemensamt driftsbolag.

Se vidare kapitel 4 för planerings- och utformningsfrågor som rör skidspår vid motions- och friluftsanläggningar.

Konstsnöanläggningar

Förekomsten av så kallade konstsnöanläggningar har ökat kraftigt i Sverige de senaste 40 åren. Konstsnöanläggningar förlitar sig på snö tillverkad av fläktkanon, lans eller snömaskin, och skidspåren prepareras med pistmaskin eller liknande maskin. En konstsnöanläggning kan ofta erbjuda väsentligt längre skidsäsong än vad en natursnöanläggning kan, speciellt i södra och mellersta Sverige, eftersom konstsnö har högre tållighet mot värme, vind och regn jämfört med natursnö. Många konstsnöanläggningar i Sverige är avgiftsbelagda för vuxna, men inte alla. Konstsnöanläggningen är ofta en del av ett större spårssystem som förlitar sig på natursnö. En stor majoritet – ca 75-80 procent – av konstsnöanläggningarna i Sverige drivs av idrottsföreningar. De flesta befintliga konstsnöanläggningarna är i behov av en modernisering för att minska energiåtgång, arbetsbörda i drift och effektivare snöproduktion.

Se kapitel 5 för information och vägledning om utformning och planering av konstsnöanläggningar samt kapitel 6 om snöproduktion och att lagra snö.

Tävlingsanläggningar

Det säger sig självt att en tävlingsanläggning är en anläggning utformad för skidtävling. Nivån på tävlingsanläggningen kan variera beroende på nivå på tävlingen – allt från tävlingar på distriktsnivå till internationell nivå. Tävlingsanläggningar för arrangemang av lopp som ger s.k FIS-punkter bör vara homologiserade enligt riktlinjer från FIS. Banorna ska ha tillräckligt utmanande inslag vad gäller kupering och svårigheter samt ha hög kapacitet och bredd. Se vidare kapitel 7.

Asfaltbanor

Asfaltbanor är bilfria slingor för bl a rullskidåkning. Asfaltbanan ger rullskidåkare en tryggare och säkrare träningsmiljö jämfört med situationen på allmänna vägar. Det finns i skrivande stund relativt få asfaltbanor i Sverige, ca 30 st.

Inomhusanläggningar

Den mest avancerade formen av skidanläggning för längdskidåkning är en inomhusanläggning. Inomhusanläggningen innebär en anläggning som i praktiken kan erbjuda skidåkning året runt oavsett utomhusvädret. I skrivande stund (2017) finns inomhusanläggningar i Göteborg (skidhall, byggd 2015), Torsby (skidtunnel, 2006) och Piteå (skidtunnel, byggt 2016). Denna skrift tar inte specifikt upp planering och utformning av inomhusanläggningar.